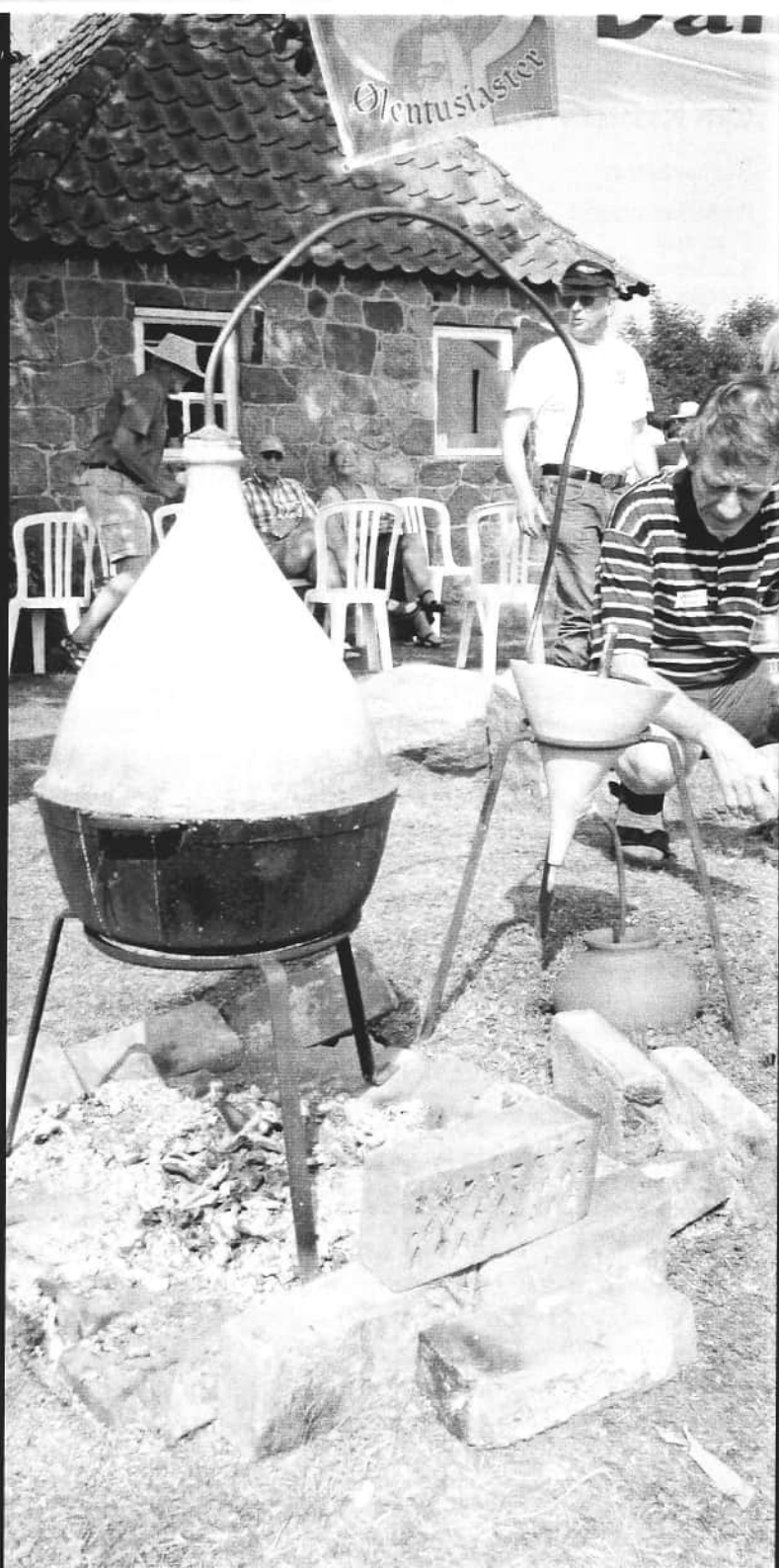

Øm Klosters
Venner

Nyhedsbrev
Nr. 4

Øm Kloster Museum

Øm Klosters Venner

Bestyrelsen

Ruth Baunsgaard
(formand)
Randersvej 55 C, 8680 Ry
Postgiro 919-7583
Tlf. 8689 1345

Jens Kirkeby (næstformand)
Oksevejen 16, 8680 Ry
Tlf. 8689 1920
farkjk@hum.au.dk

Tove Tindall (sekretær)
Klostervej 66, 8680 Ry
Tlf. 8689 1522 / 8689 2805
tovetindall@hotmail.com

Torben Christensen (kasserer)
Gartnervænget 12, 8680 Ry
Tlf. 86893274
7333@bogpost.dk

Eva Jensen
Fæstibakke 9, Gl. Rye, 8680 Ry
Tlf. 8689 8216

Jan Bech Andersen
Ægirsgade 3, 8680 Ry
Tlf. 8689 2348

Ronald Christensen
Munkedalsvej 4, 8680 Ry
Tlf. 86892960
ronchr@silkeborg.bib.dk

Susanne Gram (sup.)
Ingerslevvej 1 C, 8310 Tranbjerg
Tlf. 8629 4441
susanne.gram@wanadoo.dk

Hans Krongaard Kristensen (sup.)
Gl. Bruunshåbvej 7, 8800 Viborg
Tlf. 8663 9628
markhkk@hum.au.dk

Redaktion

Tove Tindall (ansv.)
Ronald Christensen
og Jens Kirkeby (prepress)

Nyhedsbrevet udsendes af foreningen *Øm Klosters Venner*, der er en sammenslutning af personer med interesse for klostrets historie og museets virke.

Foreningens adresse er

c/o Øm Kloster Museum,
Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
www.klostermuseum.dk
Medlemskab på postgiro 919-7583

Indhold

Bisp Gunner og Loven 3
Skeletfundene ved Øm Kloster 8
Øm Klosters Venner 2002 11
Øm Kloster Museum 2002 14
Udgivelser 20
Aktivitetskalender *Bagsiden*

Bliv medlem af Øm Klosters Venner

Det koster kun 90 kr. at blive medlem. Kvitteringen er samtidig årskort til ruinparken og museet, og De kan deltage i både foreningens og museets arrangementer. Desuden modtager De dette blad en til to gange årligt.

Forsiden: Ved arrangementer »Øl på Øm« kunne man smage mange typer øl og se princippet i datidens destillering.

Biskop Gunner og Loven

Af ph.d.-stipendiat, mag.art. Per Andersen.

I mange år har danske historikere og retshistorikere knyttet biskop Gunner af Viborg, den tidligere abbed i Øm Kloster, til udfærdigelsen af den lov, der blev givet af Valdemar Sejr i 1241, og som senere blev kendt som »Jyske Lov«. Dette skyldes først og fremmest den omtale af, at kong Valdemar for størstedelen tog Gunnars råd til følge ved udfærdigelsen, som findes i den levnedbeskrivelse, der tidligst et årti, senest 30 år efter Gunnars død i 1251 blev nedfældet i Vitskøl, moderklostret for Øm. Antageligvis af en munk, der selv havde oplevet og beundret Gunner, og som derfor skrev en for middelalderlige forhold meget levende, varm og dog realistisk lovprisning af den ærværdige abbed og biskop. En hovedkilde ikke blot til biskop Gunner, men også til dansk kirkehistorie i middelalderen i det hele taget.

Grunden til, at kong Valdemar i særlig grad skulle have lyttet til netop Gunner, var ifølge historikerne to-sidigt, nemlig at Viborg-biskoppen dels kunne forestå en betydelig indførelse af kirkelige retsprincipper i loven, dels kunne han sikre en korrekt gengivelse af den ældre, særlige jyske ret. Danmark var nemlig på denne tid og i mange århundreder frem inddelt i flere større retskredse med hver sin såkaldte 'landskabslov', og heraf var den jyske, der også dækkede Fyn, altså blot én. Der er dog flere problemer ved historikernes antagelser hvilende på levnedbeskrivelsens udsagn, og lad os her begynde med det sidste: at biskop Gunner i den 1241 offentliggjorte lov skulle sikre en korrekt gengivelse af en særlig jyske ret.

Kong Valdemar Sejr kalder til møde i Vordingborg

Da Valdemar Sejr i begyndelsen af marts 1241 mødtes i Vordingborg med sine sønner, rigets biskopper og »rigets bedste mænd«, dvs. de økonomisk og militært mest betydningsfulde stormænd, synes der at have været tale om noget ganske særligt, for et møde af et sådan omfang synes ikke at have været en årligt tilbagevendende begivenhed under Valdemar. Eller for den sags skyld under nogle af hans forgængere. Der

var i marts 1241 tale om folk fra alle egne af riget, der må være mødtes for at ordne forhold af interesse for dem alle, forhold af rigsomfattende betydning. De begivenheder, vi kender til umiddelbart op til og efter mødet, antyder dog ikke nogle store og afgørende politiske brud eller tiltag, som mødet kunne være resultat af eller kulmination på. Og selvom Valdemar, der døde blot et par uger senere, skulle have været meget syg på dette tidspunkt, så var efterfølgeren allerede udnævnt og havde som sådan fungeret som medkonge i ni år, så mødet kan næppe heller ses som et forsøg på at sikre ro omkring arvefølgen. Det eneste synlige resultat, der er fra mødet, er den af kongen sanktionerede og efter de tilstedeværendes råd givne lov.

Alle danernes lov blev Jyske Lov

Kilderne, både 1200- og 1300-tallets håndskrifter af loven og de samtidige annaler og krøniker, omtaler ikke givelsen eller bekendtgørelsen af en særlig jysk lov, men taler derimod om »den danske lov« eller om »danernes love«. Også biskop Gunnars egen levnedsskildring. Der nævnes simpelthen intet geografisk tilhørsforhold i de samtidige kilder, ja, faktisk stammer lovens indledningssætning om, at »Således begynder fortalen til Jydske Lov, som kong Valdemar gav, og danerne vedtog« fra langt senere håndskrifter, dvs. fra en tid, hvor loven havde virket i lang tid. Og det alene i Jylland. Selve lovens indhold efterlader heller ikke et indtryk af at bestå af særlige jyske retsregler eller -normer, tværtimod indeholder den regler, som kun giver mening i rigssammenhæng. Bestemmelserne for det militære ledingsopbud eller for gejstlighedens skattemæssige privilegier må for eksempel have været gældende for alle i riget. Sammen med den særlige udstedelsessituation, mødet i Vordingborg med deltagelse af rigets betydningsfuldeste mænd, mere end antyder dette altså, at loven oprindeligt var *tænkt* gældende for hele det danske rige. Og afslører, at historikernes opfattelse af loven som særlig jysk bunder i, at den kun fik faktisk virke i den jyske retskreds, at den tilsyneladende kun blev anerkendt af det jyske landsting i Viborg.

En balancegang

At det ikke lykkedes at få gjort den i Vordingborg udstedte lov til en rigslov, kan til dels skyldes kong Valdemars død kort tid efter rigsmødet

og den på dette tidspunkt tilstedeværende modstand i fyrstelenene som følge af utilfredshed med Valdemars efterfølger, til dels intern splittelse i kongefamilien samt en naturlig udskiftning blandt de mest betydningsfulde af »rigets bedste mænd«, da Valdemars mangeårige personlige venner simpelthen døde eller i hvert fald forsvinder ud af kilderne på samme tidspunkt som kongen selv. Den danske kongemagt formåede ganske enkelt efter Valdemar Sejr ikke at tøjle de nu åbenlyse forskellige økonomiske og politiske stormandsinteresser, og derfor blev de grundprincipper for kongens position, som Jyske Lov udtrykker, heller aldrig med succes gjort gældende ud over hele riget.

Nyere sproglige og retshistoriske studier tyder nemlig på, at der i Jyske Lovs fortale gives kongen mulighed for at kunne ændre love stridende mod den af Gud foranstaltede naturlige ret. Kongen kan altså uden rådføring med kirken ændre loven, hvis den efter hans mening ikke stemmer overens med de kristne moralske normer. Og dermed åbner lovens fortale en smal, men betydningsfuld sprække på klem for kongen som hævet over kirken, da dette betyder, at kongen har sin magt direkte fra Gud, ikke fra kirken. Men samtidigt er han selvfølgelig underlagt den selvsamme naturret, og med en sådan klausul har Valdemar sørget for ikke at lægge sig ud med kirken, da han dermed på sin vis har anerkendt dens stilling i samfundet ved ikke entydigt at fremhæve sig selv som havende en position tættere på Gud den Almægtige end selv paven.

Bisp Gunnars rolle

Meget taler således for, at Jyske Lov i sin grundsubstans var tænkt som Danmarks første rigslov, noget da ganske nyt i det samtidige Europa. At den var kulminationen for den danske kongemagt i middelalderen. Der er da også tale om en lov og en udstedelsessituation, der efterlader et magtfuldt indtryk og vidner om den danske konges tætte kontakt med de samtidige retslærde inden for kirken og universitetsverdenen. Men var biskop Gunnar en sådan?

Det tyder ikke på det. Ganske vist fortæller hans levnedsskildring i forbindelse med valget til biskop, at Gunnar havde studeret ved universitetet i Paris, i øvrigt i selskab med den pavelige kardinal og legat Gregorius de Crescentii, der i begyndelsen af 1222 aflagde visit i Danmark og her anbefalede bispevalget af hans gamle studiefælle, men det

fremgår også tydeligt, at Gunners kundskaber især betræffer »de syv frie kunster«. Disse var de i forhold til teologien mere verdslige videnskaber og faldt som sådan i to grupper, nemlig dels i den klassisk-filosofiske genre med retorik, dialektik og grammatik, dels i de matematiske og naturvidenskabelige fag med aritmetik, geometri, astronomi og musik. Gunner var altså ikke formelt uddannet jurist, han ses ikke at have opnået magistergraden, for så ville dette givet være nævnt i levnedbeskrivelsen, der andetsteds kun nævner, at biskoppen besad stor indsigt i såvel de frie kunster som i Den Hellige Skrift. Dermed dog ikke sagt, at han ikke under sin studietid udmærket kan have snust til undervisningen i både den kirkelige kanoniske ret såvel som til romerretten, som der under hans studietid endnu blev undervist i ved Parserskolen, men han havde i modsætning til sine biskop-kolleger i Ribe og i Odense, Gunner og Ivar, altså i hvert tilfælde ikke papir herpå eller ry herfor.

De manglende papirer på en formel juridisk uddannelse betød nu ikke, at Gunner ikke kunne agere som juridisk opmand i tvister og sager, der havde betydning for og som vedrørte et af kirkens jurisdiktionsområder. I begyndelsen af 1200-tallet var den manglende formelle juridiske uddannelse blandt de lokale biskopper nemlig mere normen end undtagelsen. Ifølge de endnu bevarede diplomer var han således involveret i lige så juridisk komplicerede sager som de andre danske biskopper, og som mange af sine kolleger udover hele det kristne Europa varetog altså også Gunner jævnligt en rolle som mægler eller som direkte dommer i sager om kirkelige ejendomsforhold og åndelige sager. Og som følge af kirkens gode samarbejde med den danske kongemagt under Valdemarerne blev han da også brugt som politisk sendebud i flere sager, blandt andet rejste han i 1229 til Portugal for at hente den unge prinsesse Eleonora til brylluppet samme år i Ribe med kong Valdemars søn, Valdemar den Unge. Gunner af Viborg indgik altså på lige fod med alle andre biskopper i såvel åndelige som verdslige sager. Hans position var kort sagt ikke speciel. Men dette betyder også, at varetagelsen af at sikre et betydeligt kanonisk præg på retsreglerne i den såkaldte »Jyske Lov« næppe kan tilskrives Gunner alene.

»Jyske Lovs« 239 kapitler vidner i sig selv om, at arbejdet må have krævet mere end en mands arbejde, og derfor må omtalen i Viborg-biskoppens levnedbeskrivelse af, at Gunner blev taget med på råd ved udfærdigelsen af loven til dels tages for troende: Gunner blev spurgt

til råds, men kun som følge af, at han på lige fod med flere indgik i det kollegium, der skulle sikre, at loven ikke var i uoverensstemmelse med de guddommelige normer, ja, at den for såvidt muligt helst skulle indkorperere så meget af den kanoniske ret som overhovedet muligt. Men dog også kun så tilpas, at den kunne accepteres af brugerne, af kongens undersåtter, af »alle de bedste mænd, der var i hans rige.«

Kilder og litteratur

Per Andersen: *Rex imperator in regno suo. Dansk kongemagt og rigsglovgivning i 1200-tallets Europa*. Odense (under udgivelse).

Danmarks Riges Breve, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, København 1938-98 (1. rk., bd. 6-7).

Ole Fenger & Chr. R. Jansen (red.): *Jyske Lov 750 år*, Viborg 1991.

Bo Gregersen: *Vejen til episkopatet i 1200-tallets Danmark – et prosopografisk studie af gejstlige karriereforløb i 1200-tallet set i internationalt perspektiv*, Odense 2000 (upubl. speciale).

Henning Høirup: »Biskop Gunner og Jyske Lov« i red. G. Albeck m.fl.: *Humanister i Jylland*, København 1959, s.9-30.

H. Olrik: *Viborgbispen Gunners levned*. København 1892.

Oplev sommerens udstilling på Øm Kloster

Middelalderens mennesker – fra undfangelse til død

Stå ansigt til ansigt med din fortid. Hvordan levede danskerne for 500 eller for 1000 år siden? I den katolske middelalder var hårdt arbejde og sygdom en næsten naturlig del af dagliglivet for de fleste. Skeletter, kranier og andre autentiske middelalderlige genstande fortæller om opvæksten fra barn til voksen.

Udstillingen viser tidens lægevæsen og helbredelsesmetoder, og hvordan man opfattede seksualitet og undfangelse. Sygdom, ufred, pest og dårlig ernæring gjorde tillige døden nærværende i folks bevidsthed. Men hvordan opfattede datidens mennesker den uundgåelige død? Og hvordan gravlagde man de døde?

Museets nye særudstilling kan ses frem til den 19. oktober.

Skeletfundene ved Øm Kloster

En moderne analyse og revurdering af knoglernes biologiske udsagn

Af Lene Warner

Øm Kloster (1172-1561) har indtaget en enestående placering i Danmarkshistorien, ikke mindst på grund af en velbevaret klosterkrønike fra 1200-tallet, skrevet af munkenes egen hånd, men også på grund af omfattende arkæologiske udgravninger, der har blotlagt klosterruinen og over 900 begravelser. Udgravningen blev påbegyndt i 1896 og er siden foregået i flere perioder frem til 1996. Skeletterne er ligeledes blevet udgravet i flere omgange, først i 1910-1941, dernæst i 1965 samt i 1975-1978, i 1981 og sidst i 1994-1996. Lægen Kr. Isager foretog i perioden 1933-1941 en omfattende undersøgelse af de udgravede skeletter og publicerede derefter nogle af sine interessante observationer. Kr. Isager benyttede sig af den viden, som på det tidspunkt var tilgængelig, og han forestod egenhændigt en køns- og aldersbestemmelse af de fleste udgravede skeletter. Kønsbestemmelsen baserer sig primært på bækkenets og kraniets morfologi, og de samme kriterier blev anvendt senere ved undersøgelse af de øvrige skeletter. En stikprøve har vist, at Isagers kønsbestemmelser stemmer fint overens med resultaterne foretaget med mere moderne metoder.

I Lene Mollerups speciale fra 1999 bliver det påpeget, at en fornyet undersøgelse af skeletterne er påkrævet, og at en sådan vil kunne kaste lys over nye forhold vedr. Øm Kloster, dets funktion og menneskene med tilknytning hertil. En sådan undersøgelse vil danne baggrund for en beskrivelse af populationen begravet ved Øm Kloster, og vil være det første projekt, der tager udgangspunkt i et middelalderligt herreklosters sammensatte begravelsesforhold, der udover det klerikale indslag også omfatter et profant islæt. Undersøgelsen vil være med til at belyse demografiske forhold vedrørende rekrutteringen til klosteret samt dets tilknytning til det omkringliggende landbosamfund.

Formålet med undersøgelsen

1. Estimering af køn og alder på skeletterne samt undersøgelse for patologiske forandringer. Bearbejdning af disse data mhp. en grundig demografisk beskrivelse af populationen.
2. Undersøgelse for, beskrivelse og diagnostik af forandringer forenelige med spedalskhed, tuberkulose og treponematoser. En eventuel forekomst af borrelioser og deres hyppighed, epidemiologi og betydning som prognostisk faktor vil søges belyst.
3. Alle de osteologisk påviste infektionssygdomme vil blive underkastet epidemiologiske analyser. Forekomsten, hyppigheden og sygdomsmønsteret vil blive estimeret, og sygdommens naturhistorie og evolution vil herved yderligere kunne klarlægges.
4. På basis heraf kan der laves en ny, forbedret beskrivelse af forholdene omkring Øm Kloster, dets funktion, munkene og befolkningen, deres levevilkår og skæbne.
5. Studiet udmønter sig i en database med et stort antal individer og af høj kvalitet. Udover at være basis for en stor og flere små publikationer må dette studie på sigt forventes at være udgangspunkt for flere nye projekter.
6. Sidst men ikke mindst vil dette projekt sikre, at fotos og anden billedokumentation (røntgen, CT) vil kunne bevares for eftertiden. Denne værdifulde skeletsamling nedbrydes og forsvinder gradvist med årene.

Materiale og metoder.

Materialet består af ca. 500 skeletter fra Øm Kloster (klosterkirken, korsgangene, fratergården, kapitelsalen, østre og nordre kirkegård). Alt materialet befinder sig på danske hænder og er tilgængeligt. Steno Museet og Øm Kloster Museum har velvilligt stillet materialet til rådighed for en forskergruppe.

Bl. a. den osteologiske diagnostik af tuberkulose og spedalskhed i særdeleshed er i disse år under revidering, og materialet fra Øm vil blive underkastet disse nye undersøgelsesmetoder og anvendt i denne sammenhæng. Skemaer til systematisk og unbiased registrering af især periostitis, arthrose og traumer er under udarbejdelse. Systematisk selekterede knogler fra alle skeletter vil derfor blive røntgenundersøgt og CT-scannet. Anvendelse af anerkendte røntgendiagnostiske metoder og CT-scanning vil bidrage substansielt til kvaliteten af undersøgelsen og dokumentationen af de valgte klassifikationer.

Projektets deltagere:

Projektleder Lene Warner

Professor, PhD Jesper L. Boldsen, Antropologisk Database, Syddansk Universitet (ADBOU)

Cand. Mag., PhD-stud. Lene Møllerup, ADBOU

Overlæge Thomas Christiansen, Radiologisk Afd., Århus Amtsygehus
Overlæge Svend Boe, Ortopædkir. Afd., Århus Amtsygehus

Ny bog om klostrerruinen udkommer til august

Cara Insula – bogen om Øm Kloster

Bogen *Cara insula* giver status over forskningen netop nu. Kapitlerne er skrevet af 14 forskere, redigeret af Bo Gregersen & Carsten Selch Jensen. Bogen bliver på ca. 250 sider og koster 288 kr.

Cara Insula kan forudbestilles i boghandelen og hos Syddansk Universitetsforlag »press@forlag.dsu.dk« til særprisen 238,00 kr.

Øm Klosters Venner 2002

Af Ruth Baunsgaard, foreningens formand

Vi har i bestyrelsen forsøgt at videreføre traditioner fra de forrige bestyrelser i form af aktiviteter, også skabt to nye arrangementer, som vi så håber bliver en tradition. Vi har udgivet vores blad, og vi tæller i dag en medlemsskare på 160 trofaste medlemmer. De fleste bor her på egnen, ret mange i Århus, Silkeborg og Skanderborg områderne, vi har også medlemmer rundt om i landet samt nogle udenfor landets grænser. Der er i øjeblikket kun 9 medlemmer i restance.

Bestyrelsen består af Jens Kirkeby, der sidder i redaktionsudvalget og også er næstformand. Ronald Christensen, der står for medlemslisten, og Tove Tindall er sekretær. De øvrige i bestyrelsen er: Eva Jensen, Jan Bech Andersen og mig selv Ruth Baunsgaard, der er formand og kasserer. Bo Gregersen er bisidder for Øm Kloster Museum og deltager i alle bestyrelsesmøderne.

Vi har afholdt seks bestyrelsesmøder samt et fælles møde med bestyrelsen for Øm Kloster Museum lige efter sidste generalforsamling 2001. Vi blev præsenteret for et nyt stort projekt, som jeg har bedt Bo Gregersen om at redegøre for her i aften.

I 2002 har vi afholdt følgende arrangementer:

Maj: »Klostret vågner« morgentur i klostret kl. 4,30. Til dette arrangement blev vi bogstaveligt talt taget på sengen, der kom nemlig over 100 deltagere til gratis morgenkaffe og Gammel Dansk.

Juni: Sommerudugten gik til Jelling. Der var fint vejr og 32 deltagere. Stemningen var god, og der var en stor interesse for det vi så.

August: Vi var tilstede ved Øm Kloster Museums arrangement »Øl på Øm«, hvor vi havde en bod, hvorfra der blev solgt blade, og dagens tilbud var ½ pris på kontingent til vores forening for resten af året. Det gav os nye medlemmer.

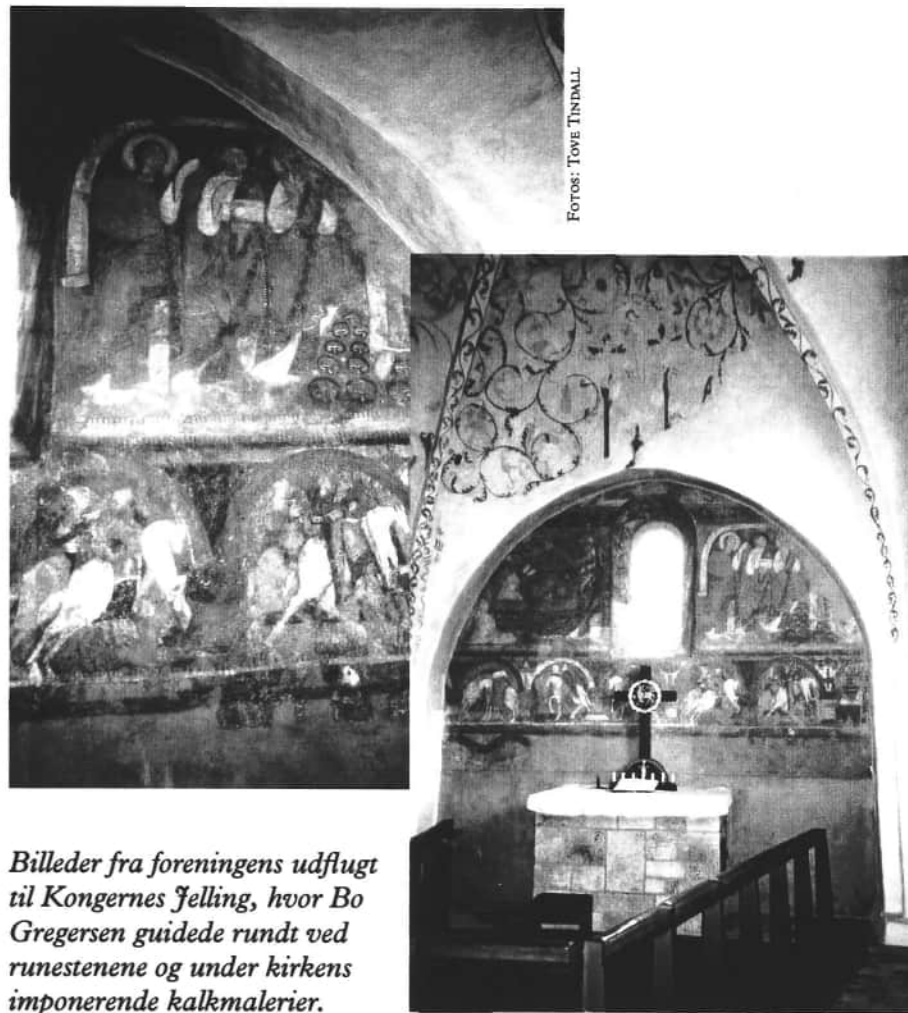
September: Vi hjalp med at sælge billetter til Øm Kloster Museums koncert med Hildegard Ensemblet i Gl. Rye kirke. Vi har efterhånden

skabt en tilknytning til Hildegard Ensemblet, vi har bl. a. støttet deres nye udgivelse på CD (se omtalen side 21).

Oktober: Allehelgensaften var vi vært ved et nyt arrangement. Det var den aften, at Øm Klosters teglstenskirke blev indviet i 1257. Det var en smuk og stemningsfuld oplevelse også i år 2002. Der var en smuk stjernehimmel over os, og klostret var kun oplyst af fakler. Jeg læste et digt op i klosterkirken af Albert Andersen, og bagefter læste Bo Gregersen op af klosterkrøniken. Herefter fortalte Åge Augustinus om Allehelgens traditioner.

November: I november havde vi i samarbejde med Folkeuniversitetet årets sidste arrangement. Kunsthistorikeren Hans Jørgen Frederiksen fra Århus Universitet fortalte om Bernhard af Clairvaux og billeddannelse. Arrangementet var godt besøgt.

Der har i det forløbne år været »høj bølgegang i de ferske vande«, hvilket vi har forholdt os neutrale til. Man kan kun håbe, at strømmene kommer til at glide mere roligt og retfærdigt.

FOTOS: TOVE TINDALL

Billeder fra foreningens udflugt til Kongernes Jelling, hvor Bo Gregersen guidede rundt ved runestenene og under kirkens imponerende kalkmalerier.

I 2003 har Øm Klosters Venner 10 års jubilæum d. 28. oktober. Det bør fejres og give et fremstød, der kommer Øm Kloster til gavn, og det er naturligvis også en anledning til at synliggøre Øm Klosters Venner i pressen.

Hans Lyngsgaard sagde sidste år, at vi mangler et lokale, og det gør vi stadigvæk. I den forbindelse vil jeg takke for husly samt godt samarbejde i bestyrelsen og med Øm Kloster.

Øm Kloster Museum 2002

Af museumsinspektør Bo Gregersen

For tredje år i træk har Øm Kloster Museum haft fremgang i besøgstallet. I år var fremgangen på ca. ca. 7 %, så museet i 2002 blev besøgt af ca. 13.589 personer. Især juni måned med det halvdårlige sommervejr var god for museet, med en stigning på ca. 40% i forhold til juni 2001.

Fordeling af besøgende:

Voksne	6.433
Børn	792
Grupper	3.369
Skoleelever	2.185
Ikke betalende	810
I alt	13.589

Sæsoner har pga. besøgstallet være præget af travlhed på alle fronter med flere rundvisninger, flere besøgende skoleklasser, flere udstillinger, flere indkomne genstande, bedre sikring af bygninger og genstande samt større forskningsaktivitet. Alt denne aktivitet nødvendiggjorde ansættelse af mere personale. Marie Krogh var derfor projektansat som formidlingsinspektør med ansvar for museets udadvendte virke samt for særarrangementet Ø1 på Øm, der i år blev afholdt i dagene 17. og 18. august. Herudover måtte der ansættes endnu en studentermedhjælp og endeligt gik ønsket om en ansat gartner endeligt i opfyldelse. Disse udgjorde sammen med de frivillige og personer i jobtræning museets stab, der igennem året ydede en stor indsats for at fremme museets virke.

Ved sæsonåbningen kunne museet præsentere en udstilling om middelalderens mad og drikke udarbejdet i samarbejde med Søhøjlandets Økomuseum og med støtte fra Århus Amts Museumsråd. I udstilling blev middelalderens spise- og drikkevaner belyst ved relevante genstande, plancher og billeder. Udgangspunktet var den unikke inventarliste, som abbed Peder Sørensen af Øm nedskrev i 1554, der bl.a. oplyser om klostrets beholdning af fødevarer. Udstillingen og museet

blev åbnet allerede den 23. marts af amtsborgmester Johannes Flensted-Jensen, i overværelse af ca. 100 personer. Samme dag var der fernisering på den første af to kunststillinger i kirkehuset. De første udstillere var keramikere Grete Obel og Finn Holmboe og i efteråret var det den lokale maler Bodil Thomsen, der gjorde brug af det lille udstillingehus. Udstillingen Middelalderens mad og drikke blev den 1. juni udskiftet med museets anden særudstilling med titlen Middelalderens bøger og bogbeslag. I forbindelse med udstillingen om middelalderens mad satte formidlingsinspektøren gennem aftenforedrag og middelalderbanketter sæsonen igennem fokus på de mange interessante og velsmagende retter, som stammer fra den middelalderlige periode. Urterne i museet klosterhave, som også har været brugt i middelalderens mad, blev der sat fokus på den 20. juni i samarbejde med den Grønne Guide i Ry, Charlotte Valløe.

Årets anden særudstilling var udarbejdet af stud. mag. Alice Madsen, der skriver speciale på afd. for Middelalderarkæologi, Aarhus Universitet om middelalderlige bøger og bogbeslag. I særudstillingen blev den besøgende præsenteret for en række spændende vidnesbyrd om middelalderens bogkultur i Europa og på Øm Kloster. Udstillingen Brødrenes bogskab åbnede den 1. juni med deltagelse af formanden for Kultur- og Voksenudvalget i Ry Kommune Mie Bergmann. Øm klostrets krønike er bevis på bogproduktion på stedet og de mange fund af bogspænder og bogbeslag tyder på, at munkene selv har indbundet og repareret bøger. Desuden findes en optegnelse fra 1500-tallet over klostrets bogbestand. På baggrund af disse unikke kilder gav udstillingen et indblik i hvilke bøger munkene havde til deres rådighed, hvordan bøgerne blev fremstillet og hvilken betydning bøger havde for klosteret og middelalderens samfund generelt.

I foråret havde museet en del andre udadvendte arrangementer hvoraf især to tiltrak sig opmærksomhed. Anden pinsedag afholdt Øm Klosters Venner og Øm Kloster Museum en morgentur for de friske, hvor støtteforeningens næstformand Jens Kirkeby fortalte om fuglelivet omkring Øm og Bo Gregersen berettede om munkens morgenliv. Arrangementet blev fulgt af TV2 Østjylland og ikke mindre end 120 deltagere. TV2 var også tilstede da forskningsprofessor Jesper Boldsen, Syddansk Universitet, Odense, den 31. maj stillede sin ekspertise til rådighed for nysgerrige besøgende. Boldsen er biologisk antropolog og har speciale i middelalderlige skeletter, som han fortalte om i muse-

ets store samling. Sammen med museumsinspektør Bo Gregersen er Jesper Boldsen i øjeblikket i gang med at publicere nye historiske og antropologiske undersøgelser af skelettet af Peder Elavsen, der ligger begravet i ruinen af klosterkirken på Øm.

Af øvrige forskningsaktiviteter bør det nævnes at museets bestyrelsesformand Carsten Selch Jensen og museumsinspektøren arbejder med en artikelsamling om Øm Klosters historie og arkæologi med titlen Cara Insula – bogen om Øm Kloster. Forfatterkollegiet består af Jesper Boldsen, Mette Birkedal Bruun, James France, Susanne Gram, Bo Gregersen, Carsten S. Jensen, Hans Krongaard Kristensen, Alice Madsen, Brian Patrick McGuire, Lene Møllerup, Tore Nyberg, Helle Reinholdt og Lene Warner. Disse forskere er specialister på hvert deres områder og vil i bogen dele deres omfattende viden med læserne. Det er lykkedes for de to redaktører at få fhv. professor i middelalderarkæologi og rigsantikvar Olaf Olsen til at skrive bogens efterskrift. Bogen støttes foreløbigt af Århus Amts Museumråd, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond, Landsdommer V. Gieses Legat, Kong Frederik og Dronning Ingrid's Fond og Jens Nørregaard og Hal Kochs Mindefond, men der mangler stadig en mindre del af finansieringen. Det forventes at bogen kommer i handlen til august. Ud over disse publikationer har museumsinspektøren holdt foredrag om grundlæggelsen af Øm Kloster for et internationalt publikum på verdens anden største middelalderkonference i Leeds, England.

Museet har på det arkæologiske område forstærket indsatsen for at registrere de mange genstande, der de sidste år er kommet til museet især som løsfund fra området omkring Emborg. I den forbindelse er museet også blevet opfordret til at øge indsatsen for forebyggelse af brand, som er en af de største trusler mod museers samlinger. Ry Kommune blev derfor, i samarbejde med Gl. Rye Mølle- og Træskomuseum, søgt om midler til installering af brandslukningsudstyr, rygning forbudt skilte og exitskilte, hvilket resulterede i en bevilling i september.

I efteråret var højdepunktet meget naturligt museets særarrangement Øl på Øm, der blev afviklet for tredje år i træk. Arrangementet er blevet en tradition og er derfor ingen nyhed mere, og da vejret var særdeles godt (strandvejr) blev besøgstallet på ca. 1000 lidt skuffende. Det var dog et kvalitativt godt arrangement, ikke mindst pga. de deltagende kunsthåndværkere fra Ry, der levendegjorde middelalderen håndværk og de frivillige fra Horsens Museums- og arkivforening, Danske Ølen-

FOTOS: JENS KIRKEBY

Fra arrangementet Øl på Øm, hvor ruinparken var befolket af munke og 1.000 gæster.

Øm Klosters Venner havde indrettet sig i et hjørne, hvor nye og gamle Venner kunne få en snak med formanden Ruth Baunsgaard.

Marie Krogh havde travlt med at fortælle om klostret, mens der andre steder blev smagt på godt øl.

tusiaster og mange andre. Samtidig var arrangementet det første større for museets nye bryggerlaug: Øm Kloster Bryggerlaug. Den stiftende generalforsamling blev afholdt den 30. maj med ca. 30 interesserede deltagere. Laugets formål er bl.a. at udbrede kendskabet til middelalderens brygmetoder, som de har fundet sted på Øm Kloster. Dette sker gennem aktiv ølbrygning på rekonstruktioner af historiske anlæg og gennem deltagelse i museale arrangementer som f.eks. Øl på Øm. Foreningen har nu ca. 35 medlemmer, der gennem en samarbejdsaftale har reguleret forholdet til museet. Bryggerne brygger efter de gamle opskrifter og forsøger at komme så tæt på munkenes øl som muligt. Til Oldermænd for laugene blev valgt Peter Dalsgaard, der med glæde besvarede spørgsmål om laugene på telefon 86 89 37 00 eller 29 68 06 81.

I september var museet medarrangør af en koncert i Skt. Sørenskirken i Gl. Rye med Det Danske Hildegardensemble, hvor ca. 60 personer deltog. Museumsinspektøren indledte koncerten med at fortælle om det middelalderlige kirkebyggeri og særligt Skt. Sørenskirken hvorefter de smukke gregorianske toner lød i kirken. Hildegardensemblet har i november udgivet en ny CD med musik, som det kunne have lydt på munkeløstret Øm i middelalderen lige bortset fra at ensemblet er Danmarks eneste kvindelige vokalgruppe, der specialiserer sig i middelalderens kirkemusik. Både museet og Øm Klosters Venner har støttet denne udgivelse, som kan købes på Klostermuseet, når museet åbner for den nye sæson.

I løbet af sommeren og efteråret arbejdede formidlingsinspektør Marie Krogh ikke kun med Øl på Øm. Hun udviklede også sammen med naturvejleder Morten Dahl, Kloster Mølle Naturcenter et nyt tilbud til skoleklasser, der kommer på besøg i området. Disse grupper kan opleve livet på et middelalderligt kloster på deres egen krop, idet skolebørn iklædes museets rekonstruerede munkedragter og oplever hvordan dagene formede sig for middelalderens munke. Da der på Kloster Mølle Naturcenter er mulighed for overnatning, kan disse undervisningstilbud strække sig over flere dage og give en autentiske oplevelse af munkelivet.

Et af de vigtigste tiltag for Øm Kloster Museum i 2002 var vedtagelsen af reviderede vedtægter, der sikrede museets professionelle drift. Da en ny museumslov trådte i kraft 1. januar 2002 og da støtteforeningen har taget navneforandring var det nødvendigt med en revision af vedtægterne, der ikke var blevet ændret siden 1994. I de reviderede vedtægter

slås det fast at museet skal arbejde indenfor museumslovens rammer, der de mere det museale arbejde som indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling inden for museets ansvarsområde. Øm Kloster Museum ansvarsområde er den middelalderlige klosterkultur - nationalt og internationalt, med fokus på Øm Klosters historie og arkæologi. Samtidig følges museumsloven, idet det påpeges, at museets leder skal have en universitetsuddannelse eller tilsvarende uddannelse i et fag, der er museumsrelevant og relevant for museets ansvarsområde. Disse ændringer skulle gerne til en vis grad fremtidssikre museet, og sikre at det fortsat er muligt for museet at tiltrække ekstern finansiering f.eks. i form af fondstilsækud. De reviderede vedtægter kan ses på www.klostermuseet.dk eller rekvireres på Øm Kloster Museum. Ændringerne er vigtige, idet museet nu i forlængelse af de visioner museet præsenterede i 2001 har modtaget 165.000 kr. fra Fonden Realdania til udarbejdelse af et projektforslag til overdækning af klosterhospitalet og en helhedsplan for området omkring museet. Dette arbejde går i gang nu i samarbejde med museets arkitekter Mølle og Rødland, Århus.

Der er derfor lagt op til endnu et begivenhedsrigt år på Øm Kloster Museum, som det også ses af aktivitetskalenderen bag på dette nummer af Nyhedsbrevet.

Eftermiddagstur til Gudenåens Klostre

Søndag den 15. juni kl. 12.00. Afgang fra Ry Station.

Udflugt med Øm Klosters Venner til Tvillum, Svostrup, Alling og Vejerslev.

Guide på turen er museumsinspektør Bo Gregersen fra Øm Kloster. Foreningen medbringer kaffe mm, som vi nyder i det fri.

Vi er tilbage sidst på eftermiddagen.

Turen foregår i bus og/eller privatbiler.

Prisen afhænger af transporttype og deltagerantal. .

Reservering af plads senest mandag 2. juni

ved indbetaling af kr. 50 pr. person til

Øm Klosters Venners postgiro 919 7583 mærket "Klostertur".

Bendt Nielsen

Historier i Søhøjlandet

Bogen omhandler kulturhistorien i det Midtjyske Søhøjland. Forfatteren har igennem mange år har arbejdet med formidling af natur- og kulturarven omkring især Ry, Brædstrup og Skanderborg. Udgangspunktet for historierne er det gamle Skanderborg Amt, der blev dannet af klostergodset, som inddroges af kongen under reformationen i 1500-tallet.

Bogen beretter om landets skabelse for mere end 15.000 år siden – hvordan isen efterlod høje bakker, bredde sletter, dybe søer og sumpe åløb. På denne måde fremstår *Historier i Søhøjlandet* som en lille Danmarkshistorie med udgangsbasis i det lokale. Man genfinder Kong Haralds dronning Toves runesten i Sønder Vissing Kirke. Her står det mejslet i stenen, at Toves familie, der er tæt bundet til Jellingdynastiet engang sidst i 900-tallet gjorde krav på indflydelse hér. Vi får noget at vide om den bro, der i Toves og hendes husbonds Harald Blåtands regeringstid har ført over Gudenåen syd for Ry.

Bogen beretter også om klostrenes, møllernes og opstemningernes historier. Vi kommer tættere på 1800-tallets mennesker – industrialiseringen, Trikotagefabrikken i Vestbirk, Papirfabrikken på Klostermølle, Ry Møllens Fabrikker. Også sporene fra Anden Verdenskrig finder omtale, ikke mindst flygtningelejren ved Gl. Rye. Den forhenværende flyveplads var i flere år hjemsted for 12.000 flygtninge fra Ostpreussen.

Historier i Søhøjlandet kan købes på museet og i Ry Boghandel for 79,- kr. Ønskes bogen tilsendt opkræves der ekstra gebyr på 25,- kr.

En ny CD fra Det Danske Hildegard Ensemble er udsendt med tilskud fra Øm Klosters Venner og Øm Kloster Museum

AVE MARIA Klostermusik i Middelalderen

Det Danske Hildegard Ensemble har den 30. juli - 2. august i fjor indsunget en CD i Højst kirke ved Løgumkloster. Titlen er *Ave Maria, Klostermusik i Middelalderen*, og er udgivet på Fønix Musikforlag i Århus.

Allerede i 2001 begyndte vi at undersøge mulighederne for at finde en velegnet kirke til formålet. Først valgte vi Veng kirke, men da vi dengang hørte, at kirken skulle restaureres just i det tidsrum, optagelsen skulle finde sted, måtte vi se os om efter en anden løsning. Løgumkloster kirke ville være en oplagt mulighed med de gamle cisterciensertraditioner, især når vi på pladen skulle have fem sange fra den cisterciensiske sangskat på programmet. Det viste sig imidlertid, at kirken er oversvømmet af turister dagligt, så at det i givet fald måtte blive natarbejde at optage i den kirke. Og da stejlede undertegnede, som absolut ikke er nogen natteravn: en optagelse om natten en uge igennem kunne jeg ikke holde til.

Imidlertid var Løgumkloster Refugium så large at tilbyde os gratis ophold i den uge, optagelserne skulle finde sted, hvis vi gav en koncert for refugiets gæster til slut. Top! Det tilbud kunne vi ikke sige nej til, men en kirke måtte vi have, så min søn Michael og jeg drog ud i det sønderjyske, for at finde en kirke i ikke for stor afstand fra refugiet. Og den fandt vi i Øster Højst, ca. 10 km fra Løgumkloster. Det er en meget smuk kirke, hvis skib, kor og apsis regnes for opført i 1200-tallet.

Kirkens inventar er fra middelalderen for en stor dels vedkommende. Altertavlen er fra ca. 1475 med en Golgata-scene omkranset af de tolv apostle. På Maria-altrets gamle plads nord for korbuen står en smuk enkel Maria-statue fra ca. 1500 med Jesusbarnet i sin favn. Det er den apokalyptiske madonna fra Johannes Åbenbaring med månen under sine fødder. I middelalderen havde hver kirke med respekt for sig selv et korbuekrucifix, og enkelte er bevaret. I Højst kirke er der en hel korsfæ-

stelsesgruppe: Jesus på korset med Maria og Johannes på hver sin side – ligesom i Løgumkloster kirke, blot naturligvis i mindre format. De gotiske ribbehvelvinger er bemalet med fine dekorationer fra »det Herrens Aar 1501«, som der står over korbuen.

En sådan kirke kunne ikke virke andet end inspirerende på os. De gregorianske toner klang vidunderligt under hvælvingerne. Akustisk var kirken perfekt, idet der hverken var for meget eller for lidt resonans.

Vi har været så heldige at få fat på en nyuddannet tekniker, en såkaldt tonemester, som sad ude i våbenhuset med alle sine apparaturer. Hans navn bør nævnes med taknemmelighed: Benjamin Lyloff. Foruden en tekniker-studerende var min organist-søn Michael til stor hjælp for os som kritisk lytter med sit fine absolutte gehør. Alle tre viste utrolig forståelse for os, ikke mindst når vi måtte tage noget om. Og det måtte vi – ikke mindre end 300 gange! Det, der generede os mest, var et »traktor-træf«, idet høsttiden var begyndt med en sand trafik af landbrugsmaskiner udenfor. Netop når vi sang allerbedst, blev der afbrudt af et brum-brum. Gregoriansk sang akkompagneret af traktorer er ikke den heldigste kombination. Trods denne ærgrelse mener vi, at CD'en er blevet vellykket. Vi har i hvert fald været meget glade for at lovprise Herren fra morgen til sen aften i en middelalderkirke, som er bygget til denne lovsang. Kirken, følte vi, nikkede genkendende. Det havde den hørt før, men for århundreder siden.

Til sidst lidt om indholdet af CD'en AVE MARIA. Foruden som sagt fem numre fra den cisterciensiske klostertradition, er der en række sange fra den benediktinske og birgittinske måde at synge gregoriansk på, og sammenligning er lærerig til belysning af ordenernes forskellige spiritualitet. Sidste år var jeg så heldig at komme i besiddelse af birgittinernes gamle tidebog Cantus sororum (Søstrenes sang). Denne tidebog er sammenstillet af den hellige Birgitta af Vadstena (1303-73) og hendes skriftefader magister Petrus Olavi fra Skänninge. Halvdelen af CD'en består af sange fra denne tidebog, som er næsten helt ukendt i dag. Melodierne er i lighed med cisterciensernes sange mere inderlige og sødmefyldte end den ældre gregorianske sang. Det svarer til senmiddelalderens personlige inderliggørelse af troen. Da det næste år er 700 år siden Birgitta af Vadstenas fødsel, vil vor CD nok vække opmærksomhed i jubilæumsfestlighederne, fordi man her finder en hidtil upåagtet mulighed for at studere hendes ordens spiritualitet.

I »Cantus sororum« æres Jomfru Maria på en særlig måde. På ugens syv dage gennemgås Marias liv fra fødsel til død. Men er dette nu ikke en overdreven Maria-dyrkelse? Nej, tværtimod! Hele Marias liv sættes i relation til hendes søn Jesus Kristus, der som den anden person i Tre-enigheden blev menneske i hendes skød.

Da vort lille ensemble er opkaldt efter Hildegard af Bingen, den berømte tyske abedisse fra 1100-tallet, var det rimeligt at medtage nogle prøver på hendes enestående udtryksfulde melodier, der er udsprunget af hendes guddommelige visioner af lys, klang og farver.

Vi håber med denne CD at kunne gøre opmærksom på den rigt varierede sangskat, som middelalderens klostre med så stor kærlighed har dyrket og udviklet igennem århundreder.

Det var musikforlaget Fønix Musik, som i starten opfordrede os til at indsyngne denne CD, og optagelsen er blevet støttet ved tilskud fra Øm Kloster Museum og Øm Klosters Venner, som hermed takkes.

Jette Thomsen

Ave Maria – klostermusik i Middelalderen kan købes på Øm Kloster Museum og i Ry Boghandel. Den kan også bestilles ved henvendelse til Religionspædagogisk Center, Frederiksberg Allé 10A, 2000 Frederiksberg, tlf.: 3324 9250 eller direkte hos musikforlaget Fønix Musik, Sønder Allé 14, 8000 Århus C, tlf.: 8919 5811.

Det Danske Hildegard Ensemble har tidligere udsendt

Vox angelica (benediktinsk, cisterciensisk og birgittinsk tradition samt Hildegard af Bingen).

Lux vivens (udelukkende Hildegard af Bingens sange).

Det sker på museet 2003

April-maj og september-oktober (til og med uge 42) 10-16, mandag lukket.

Juni-august 10-17, mandag lukket

Åbent mandage i skolernes sommerferie

APRIL 2003:

Tirsdag den 1. april kl.10.00:

Museet åbner for sommersæsonen.

Lørdag den 5. april kl. 14.00: Særudstillingen *Middelalderens mennesker* åbner.

Torsdag den 10. april kl. 19.30: *De stærke kvinder*. Foredrag ved Marie Krogh.

Søndag den 13. og i Påsken 17.- 21. kl. 13.00 & 15.00: Gratis rundvisning.

MAJ:

Søndag den 4. kl.13.00:

Pilgrimsvandring fra Øm Kloster

St. Bededag fredag den 16. kl. 11.00:

Kunstudstilling åbner.

Kl. 13 & 15: Gratis rundvisning.

Onsdag den 28. kl. 20.00

Friluftsgudstjeneste i kirkeruinen ved Biskop Kjeld Holm, Århus.

Kristi Himmelfartsdag torsdag den 29. kl. 13 & 15: Gratis rundvisning.

JUNI:

1. Pinsedag søndag den 8. kl. 13 & 15: Gratis rundvisning.

2. Pinsedag mandag den 9. kl. 04.30:
»Munkenes morgen« – Morgentur med Bo Gregersen og Jens Kirkeby.
Pris: 40 kr. inkl. kaffe og rundstykker.
20 kr. f. medl. af Venneforeningen.

2. Pinsedag mandag den 9.:
Kl. 13 & 15: Gratis rundvisning.

Søndag den 15. kl. 12.00: *»Gudenåens Klostre«* - Udflugt med Øm Klosters Venner. Guide: Bo Gregersen.

Torsdag den 19. kl. 19.30: *Urternes magi og munkenes hospital* ved Marie Krogh og Bo Gregersen.

Søndagene den 22. & 29. kl. 13 & 15: Gratis rundvisning.

Fra mandag den 23.: mandagsåbent.

JULI:

Søndagene 6., 13., 20. & 27.:

Kl. 13 & 15: Gratis rundvisning.

AUGUST:

Søndag den 3.:

Kl. 13 & 15: Gratis rundvisning.

Mandagslukning begynder og varer resten af året.

Lørdag den 9.: En rekonstruktion af 1400-tals ovn fra Øm Kloster påbegyndes. Ved stud. mag. Lars Pagh.

Lørdag den 16. kl. 10-20: *Øl på Øm*. Officiel åbning kl. 14.00.

Søndag den 17. kl. 10.00-18.00: Sensommerens traditionsrige særarrangement *Øl på Øm*.

Søndag den 31. august kl. 13.00 på Tvilum Kloster - herefter i egne biler til Alling klostertomt. Tur med museumsinspektør Bo Gregersen. Der er gratis deltagelse

SEPTEMBER:

Søndag den 14. kl. 13.00: Pilgrimsvandring fra Øm Kloster til Skt. Sørenes Kilde & Skt. Sørenes Kirke.

Onsdag den 24. september kl.19.30:
De stærke kvinder. Foredrag ved formidlingsinspektør Marie Krogh.

OKTOBER:

Mandag den 13.-søndag den 19. kl. 10.00-16.00: Aktiviteter & rundvisninger for børn og voksne i efterårsferien.

Mandag den 20.: Museet lukker.

Fredag den 31.: Øm Klosters Venner fejrer 10 års jubilæum.